

X 198.463



Szerkesztette:
Förgecsné Pásztor Mária
Hárcsikné Balla Katalin

ISBN 978-963-13-0328-1

**A Kossuth Lajos Gimnázium és Szakképző Iskola
JUBILEUMI ÉVKÖNYVE**

225

Borító tervezte:
T. Bernády Mária
Nyomdai előkészítés:
Fülöp Gyula (lapai)

Nyomda: Gábor Nyomda Rt. Kft. - Nyíregyháza

Sátoraljaújhely

2014.

2014.

X 198.463

SZTE Klebelsberg Könyvtár



J001068967



Szerkesztette:

Forgácsné Pásztor Mária
Hörcsikné Balla Katalin

ISBN 978-963-12-0228-1

Felelős kiadó:

Tiszolci Józsefné
igazgató

Borító terv:

T. Petrasovszky Mária

Nyomdai előkészítés:

Filep Gyula (tapsi)

Nyomda: Grafit Nyomda R Kft. – Nyíregyháza

2014.

X 198463



Monok István

Egy magyarországi iskola európaisága

A sátoraljaújhelyi Kossuth Gimnázium és Szakképző Iskola (volt Piarista Gimnázium) fennállásának 225., névadója halálának 120. évfordulója alkalmával rendezett könyvkiállítás megnyitó beszéde



Dr. Monok István megnyitója

Napjainkban a kulturális örökség kifejezés egyre elterjedtebb, és lassan intézményszerű is. Az egyetemeken szerte Európában „kulturális örökség tanulmányok” szakok indulnak alapképzésben és mesterképzésben egyaránt, „kulturatudományok” címen már doktori fokozat is szerezhető. Történik ez egy ellentmondásos korszakban, akkor, amikor az Európai Unió éppen nem a kultúrára, a közös egységre akarja alapozni a *conscientia Europaeana*, az európai öntudat építményét, hanem a közös piacra, a közös pénzügyekre, és a közös anyagi érdekekre. Pedig közös érdekek nincsenek Európában, legfeljebb egy-egy nagyobb cégcsoportnak, de azok is inkább globális közös érdekek.

Pedig volt Európának egy hosszú történelmi korszaka, amikor létezett a kulturális Európa. Ennek alapja a közös kultusz (a

nyugati kereszténység), a közös nyelv (a latin), és az azonos intézményi rendszer a plébániai iskolától az *universitas*ig, a *scriptorium*tól kezdve a kézi nyomás műhelyein át a magán és intézményi, majd királyi (és ebből nemzeti/országos) könyvtárakig. Ez az Európa, amelynek politikai alapját a 800-ban, a világi és az egyházi hatalom közötti kompromisszum jelentette (a pápa koronázza a császárt), ahogy a franciák nevezik, az Ancien Régime, akkor bomlott fel, amikor a ma évfordulóit ünneplő iskola elődjét fenntartó piarista atyák Tokajból Sátoraljaújhelyre költöztek (1789).

Az akkori, a latin hivatalos nyelvet gyakorló Magyar Királyság és a magyar hivatalos nyelvet használó Erdélyi Nagyfejedelemség alkotó értelmisége, tanárai, mérnökei, minden értelmiségije lázban égett. A „régit” szerette volna újraértelmezni – és ezzel meghaladni, és nem lerombolni –, ezért az újra odafordulás a görög és a római kultúra emlékeihez. A felfedezett Földet megismerni, a hatalmas ténybeli tudást újra rendszerezni. Ekkor jönnek létre a máig használt növény-, állat-, és ásványtani rendszerek alapjai, és ekkor alakulnak ki a „régí rend” lezáró akkordjaiként az új



filozófiai rendszerek is. És ekkor fordul az emberiség a gépi technológiák felé a kézművességből. Lelkesedés, entuziazmus, és aggodalom. Ezért is vetették össze újra kritikailag az igazi humanizmus alapjait jelentő elméleti görög tudást a pragmatikus, a tudást a technikai, a műszaki újításokban hasznosító rómaival. De ekkor már tudták: az „emberi” nem egyenlő a racionálissal, a pragmatikussal, a civilizálttal. Kultúra és civilizáció együtt az európai ember, de a „tisztá”, a civilizációtól meg nem rontott ember a természetben él (Voltaire szigete; Vörösmarty Mihály völgyi lánya, majd kései példaként, Jókai Mór Noémije).

A piarista rend intézményes célja az oktatás volt. És a rendek között leginkább az olyan tudásnak az átadása, amely használható a gyakorlati életben. Az alapjai ennek a nevelési eszménynek szilárdak voltak: keresztény erkölcs, rendszeres ismeretek, gyakorlati orientáltság. A gyakorlat azonban ellentmondott a latin nyelvűségnek. A hitbéli elmélyüléshez is jobb eszköz volt az anyanyelv, mint a latin. Ráadásul a 18. század végén már a nyugati keresztény vallástanítás sem az eredeti közös nyelven alapult. A magyar nyelv gazdagítása tehát közös cél volt abban az átmeneti világban – „a hagyományos világ alkonyá”-n – élt értelmiségeik előtt.

A piarista rend Sátoraljaújhelyre költözésétől, a mostani iskola névadója haláláig az anyanyelv számos intézmény támogatásával valóban modernizálódott. 1825-től a Magyar Tudományos Akadémia biztos háttérével folyt ez a munka. De közben modernizálni kellett az ország gazdasági és társadalmi viszonyait is. A küzdelem ezért a célért nagyon nehéz volt. A Magyar Királyság, ahogy Belgium, vagy az itáliai államok, el akartak szakadni a Habsburg Császárságtól – amelynek uralkodója az „új rend hajnalán” lemondott arról, hogy a Szent Német-Római Birodalom császára legyen egyidejűleg. Európában új rend alakult, a nemzetállamok rendje (Bécsi Kongresszus). A Magyar Királyság (Hungaria) nem tudott elszakadni (1848/49) a Habsburg Császárságtól, egyesült viszont államilag az Erdélyi Nagyfejedelemséggel (1848). És végül kiegyezett uralkodójával (Kiegyezés, 1867), és létrejött az Osztrák-Magyar Monarchia. Kossuth Lajos még megélte ezt, és láthatta a nagy gazdasági fellendülés kezdeti eredményeit.

Az évfordulóra Mülerné Gulya Márta által rendezett kiállítás ennek, az 1789 és 1894 közti időszaknak egyfajta tükrét tartja elénk a gimnázium egykori könyvtára anyagának segítségével. A kiállítás az első gondolataimban említett kulturális örökség felmutatásának egy jól használható eszköze. Tartalmas, és látvá-



Tiszolci Józsefné igazgató
testközelből figyeli az ünnepi műsort



nyos is egyben. Ha az itteni, 20. század eleji Kazinczy Kör önképző hagyományait folytatva a mostani iskola informatikai szakkörének diákjai ebből egy internetes kiállítást is megvalósítanak, akkor még modern is lesz. Olyan, amelyet a legfiatalabbak is szívesen néznek meg, és szembesülnek saját örökségük egykori modernségével.

A kiállítás minden fontos hagyományelemet kiemel a kiállított könyvek csoportosításával. Megmutatja, hogy Rákóczi-hagyomány a zempléni régióban már a 18. század végén is volt, és külön hangsúlyt kapott a vezérlő fejedelem hamvainak Rodostóból Kassára szállítása évében, 1906-ban. A Patak-Újhely-Széphalom környék másik nagy kultikus alakja, Kazinczy Ferenc is megjelenik, annál is inkább, mert a hagyományörzés és a nyelvművelés nagyon fontos civil intézménye az önképző kör. Kazinczy Önképző Kör pedig – a kiállításon dokumentáltan is – működött a Gimnáziumban. A harmadik kultusz-személy a névadó, egykori itteni diák, Kossuth Lajos, akinek írásai, könyvei láthatóak eredeti példányokban. A negyedik kiállítási vezérfonal maga az iskola, annak történeti dokumentumai, kéziratos és nyomtatott iskolai értesítői.

A Kossuth Gimnázium és Szakképző Iskola kultikus hagyományai mellett a kiállítás darabjai csoportosíthatóak persze a könyvek tematikus elrendezésének logikája mentén is. Nem is tanulság nélkül való ez a fajta végiggondolása az anyagnak. Kezdjük a tankönyvekkel, talán joggal, ha már iskolai könyvtárat ismerünk meg a kiállítást végignézve. A kiállított darabok felvillantják a latin nyelvűség háttérbe szorulásának a folyamatát, ugyanakkor hangsúlyozzák azt is, hogy a piarista oktatásban a természettudományokra, környezetismeretre, földrajzra nagy hangsúly esik.

A gyűjtemény 1874-ig a rendház és a gimnázium közös könyvtára volt, szétválasztásukra csak ezután, két évvel egy ifjúsági könyvtár megalapítását követően került sor. Ezért is keverednek a tárlókban az iskolai és a tudományos szótárak, ókori szerzők szövegkiadásai. Külön természettudományi könyveket bemutató tárló is van, ahogy a történelem tanításának és kutatásának 19. századi kulcsművei is külön szerepelnek. Ezeket követik a filozófiai munkák és a teológia. A sorrend nem véletlen, hiszen a piarista pedagógia sem helyezte az elvont teológiai ismeretek átadását tevékenysége középpontjába.

De térjünk vissza megnyitónk alapvető gondolatához, a kulturális hagyományhoz. Az 1789-ben az egykori, II. József által feloszlatott pálos rend épületeibe beköltözött piaristák egy olyan régióban éltek, és kezdték meg oktatási és pasztorizációs tevékenységü-

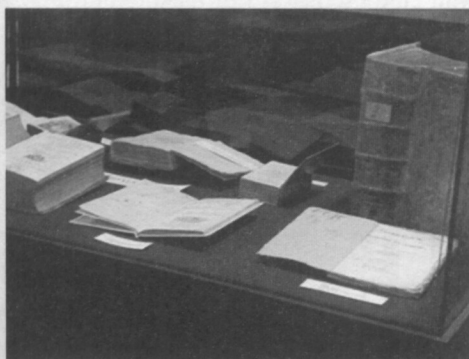


Szamosvölgyi Péter Sátoraljajúrhely város polgármestere köszönti a vendégeket



ket, amelyben számos hagyomány keveredett.

Sokféle népcsoport élt itt. Magyarok, szlovákok, németek, ruszinok, zsidók, menekült morvák leszármazottjai, itt maradt törökök, a kereskedéssel ide szakadt lengyelek. Vallásilag sem egyszerűbb a képlet, hiszen a többségi reformátusság mellett, katolikusok, lutheránusok, görög keletiek, zsidók, de még szombatos maradvány csoportok is éltek az itteni hegyek közt, őrizve szokásaikat. A Magyar Királyságnak ez a sarka igazi kohó volt a korai újkorban. Az ide vetődő családok, bárhonnan jöttek is, beilleszkedtek a befogadó közegbe, és ez utóbbi sem kényszerített senkit arra, hogy teljesen feladják hagyományaikat. Sokat tanultak egymástól, és éltek egymás mellett, még ha a keveredést a kölcsönös asszimilációk, a hagyományok fékeztek is.



Ízelítő a kiállítás anyagából

A *koiné*, a *lingva franca* itt a magyar volt a gyakorlatban még akkor is, ha 1844-ig a hivatali akták latinul íródtak.

A kiállított könyvek jól mutatják a keveredés folyamatát. A mai napig követhető az a történet, ami a 17. század második felében indult. II. Rákóczi György özvegye, Báthory Zsófia, követve családját hitét, katolizált. Sárospatakra hívta a jezsuita rend tagjait, akik kiváló iskolát szerveztek támogatásával, versenytársként lépve fel az évszázados református kollégiummal szemben. Az *illustre*

collegium könyvtárának egy részét is megkapták, és kényszer hatására sem mindent adtak vissza (1686). Így, amikor pataki rendházukból eltávozni kényszerültek Mária Terézia rendeletére (1773), könyveiket a tokaji piarista atyák kapták meg. Ők magukkal hozták ezeket Sátoraljaújhelybe (1789). Így I. Rákóczi György és felesége, Lorántffy Zsuzsanna könyveiből is került az új gimnáziumba, csakúgy, mint a pataki kollégium bibliotékájából. Ezek többsége ugyan 1949 és 1952 közt elkerült innen Sárospatakra a Rákóczi Múzeumba és Budapestre a Központi Piarista Könyvtárba, mégis maradt közülük néhány darab Újhelyen is.

A most kiállított könyvek közt is látható kettő a reformátusok gyűjteményéből, de még több a pataki jezsuitákéból. Ahogy a 18. századi pataki Mária-kongregáció könyvtárának tulajdonjegye is felbukkan a tárlókban. A pataki kollégium maga is kohó volt a régióban. Bártfai, eperjesi polgárok, lelkészek bejegyzései olvashatók a könyvekben.

Jól követhető a kiállított könyvek kéziratos bejegyzéseiben az, hogy az ide települő, birtokossá váló német, vagy osztrák nemesek könyvekkel is támogatták a jezsuita és a piarista rend tevékenységét. Ahogy a környék magyar nemessége is, így kerül ide Radványi Radvánszky János 1684-ben Eperjesen vásárolt kötete.

A 18. század második felében a felvilágosult uralkodók sok helyen feloszlatták a kontemplatív rendeket. Könyvtáraikat egyetemeknek adták, a megmaradt ok-



tató rendeknek, illetve az antikváriusoknak értékesítették a megmaradt könyveket. A Magyar Királyságba is ekkor került nagyon sok könyv Bajorországból, Württembergből. Az újhelyi piaristák könyvtárába ekkor kerülhettek a legrégebb könyvek, közöttük olyan párizsi kiadványok a 16. század elejéről, amelyek igazi ritkaságok, Párizsban sem ismert példányuk. Maga a nyomtatvány ritkasága is érték, ám a könyv története mindig igazi tanulmány. A könyveknek megvan e sorsuk: egyszer úgy, hogy az olvasó mindig másként és másként értelmezi („*de captu lectoris habent sua fata libelli*”), másrészt megvan a „külső” történetük: ki, mikor, hol vette ezeket kézbe („*habet sua fata/historia libellus*”).

Az újhelyi Kossuth Lajos Gimnázium és Szakképző Iskola könyvtára tehát híven tükrözi a környék összetett hagyományát, életben tartott kultuszait, a gimnáziumot létrehozó piarista rend történetét, de egyben a közös európai örökségünket is.



Tartalomjegyzék

Köszöntő.....	5
Mozaikok az iskola történetéből.....	10
1. Rozgonyi Jánosné nyugalmazott igazgató – Emléktöredékek.....	11
2. Daragó Ferenc – Pedagógus pályám állomásai.....	13
3. Tiszolci Józsefné– Visszatekintés 2014-ből.....	26
4. Kovács Dániel – Mit köszönhetek a Kossuth Gimnáziumnak?.....	34
Az emlékév rendezvényei.....	39
1. Monok István – Egy magyarországi iskola európaisága.....	40
2. Tusnady László – A nyelvek világa és Kossuth Lajos.....	45
3. Daragó Ferenc nyugalmazott igazgató – Tehetséges diákok, tehetséges tanárok.....	51
4. Mihalovicsné Lengyel Alojzia – A pálosok és a piaristák iskoláinak értékteremtő ereje.....	60
Ők is növendékeink voltak.....	78
1. Dr. Petercsák Tivadar – Az életemet meghatározó iskola.....	79
2. Szabó György – Köszönöm, hogy újhelyi diák lehettem.	83
3. Susztrik Gergő – Egy rendhagyó visszaemlékezés.....	85
4. Kővári Orsolya.....	88
5. Mihalovicsné dr. Lengyel Alojzia köszöntője.....	89
Válogatás tanáraink, tanulóink munkáiból.....	94
1. Rózsás Eszter – A zsidóság története Sátoraljaújhelyen.....	95
2. Gergely Tamás – Szlovákok a Magas-hegy lábánál.....	106
3. Forgács Boglárka Tímea – Székely Elek polgármestersége és munkássága a századfordulón.....	113

8659



Wet, S

XB 205.029

4. Rakaczki Viktória – A Hegyalja Népi Együttes négy évtizede.....	117
5. Bekéné Zelencz Katalin – A tanulási motiváció kialakulását segítő pedagógus attitűdök.....	128
6. Kiss Enikő – Hétköznapi hősiesség.....	106
7. Müllerné Gulya Márta – A Sátoraljaújhelyi Kegyes-tanítórendi Gimnázium élete az iskolai értesítők tükrében.....	139
8. Biacsó Csilla – „Tíz éve az Európai Unióban” – lakossági esszépályázat fődíjasa.....	153
9. Versek.....	156
10. Tanulóink alkotásai.....	160
Adattár.....	168
1. Az iskolánkban működő tanárok 1964-től napjainkig.....	169
2. Érettségi vizsgát tett tanulóink.....	174
3. Híres növendékek.....	188
4. Iskolánk igazgatói az alapítástól napjainkig.....	189
5. A „Pro alma matre” díjazott tanárok – munkatársak és tanítványok a díj alapításától.....	190



X 198463